
Библиотека Исходишта 17

Иван В. Кирејевски

КА ЦЕЛОВИТОМ УМУ

Религијско-философски списи

ИСХОДИШТА

Извор

Полное собраніе сочиненій И. В. Кирѣевскаго.
Въ двухъ томахъ, под ред. М. Гершензона. томъ I.
Москва: Путь, 1911.

Уредник

Благоје Пантелић

Иван В. Кирејевски

КА ЦЕЛОВИТОМ УМУ

Религијско-философски списи

Приредио и превео
Илија Марић

ОТ А Ч Н И К
Б И Б Л О С
Београд, 2021.

УВОДНА БЕЛЕШКА

Иван В. Кирејевски (1806–1856) веома је значајан руски мислилац. Бавио се и чисто књижевним радом, а и такозваном философском књижевном критиком, али је познатији као један од утемељивача словенофилства. Философски је, међутим, најзанимљивија његова концепција целовитог ума, утемељена на светоотачкој традицији византијског Истока, али истовремено отворена и за мисаона постигнућа Запада. Философска мисао Кирејевског на изванредан начин имала програмски карактер за ону руску мисао која себе разумева као самосвојну, специфично руску, и која је посредством Соловјова у пуном сјају заблистала у руској философској ренесанси почетком XX века. Сада, на почетку XXI века, у Русији су се поново распламсале расправе о самосвојности руске философије, о могућности продуктивног настављања православно-византијско-руског мисаоног опита и јављају се гласови (Сергеј С. Хоруџи, 1941–2020) спремни да даље развијају ову линију. Тако се поново актуелизује мисао Кирејевског, поготово што у његовим текстовима можемо наћи и речи опреза према радикалној варијанти овог пројекта која би ишла на затварање у односу на Запад.

У овој књизи сабрани су важнији философски списи Кирејевског. После боравка у Европи и слушања Хегелових и Шелингових предавања, Кирејевски пише чланак „Деветнаести век“ (1832), у којем је изразио највише разумевања и наклоности према Западу. После женидбе (1834), међутим, следи окретање православљу („Историја обраћења Ивана Василевича“) и развијање идеја словенофилства („Одговор А. С. Хомјакову“, 1839; „Московским пријатељима“, 1847). Своју философску средишњу концепцију целовитог ума развија у тексту „О неопходности и могућности нових начела за философију“ (1856), који је требало да послужи као увод у књигу о тој теми. Изненадна смрт од колере спречила га је у тој зами-

сли: сачуване су само припремне белешке за планирану књигу („Одломци“, 1857).

Од философски релевантних радова Кирејевског у наш избор нису ушли: два обимна чланка („Преглед савременог стања књижевности“, 1845. – занимљив због идеје словенофилства; „О карактеру просвећености Европе и о њеном односу према просвећености Русије“, 1852, где износи концепт целовитог ума), два кратка приказа („Опит философске науке Ф. Надеждина“, 1845; „Паскалова дела у издању Кузена“, 1845) и извештај о извесном Шелинговом предавању („Шелингов говор“, 1845). У преведеним текстовима, међутим, не само да су садржане основне философске идеје Кирејевског, већ је уочљива и њихова еволуција од западњаштва, преко словенофилства ка концепцији целовитог ума.

У Додатку смо превели сведочење Наталије П. Кирејевске (1809–1900), супруге Ивана Кирејевског, „Историја обраћења Ивана Васиљевича“, које је забележио Александар И. Кошело, као и чланак Алексеја С. Хомјакова (1804–1860) „Поводом 'Одломака' нађених у хартијама И. В. Кирејевског“, први пут објављеног 1857. године.

Илија Марић

ДЕВЕТНАЕСТИ ВЕК

Толико је већ говорено о усмерености деветнаестог века да би о њему тешко било рећи нешто ново и када би деветнаести век за нас био прошлост. Али он живи, па се, према томе, мења и свака промена његовог владајућег духа доводи нас до нове тачке посматрања. Другачија перспектива, у којој се оно прошло смешта испред садашњег тренутка, даје му другачије значење. Тако и путник са сваком променом места у новом светлу види пређени пут. Тако нови опит у животу даје читавом свету успомена нови склад и нови смисао.

Овај нови опит у животу деветнаестог века представљали су догађаји последњих година. Не говорим о политици. Ипак, у литератури, у друштву, у борби религиозних партија, у таласању философских мњења – речју, у читавом моралном начину живота просвећене Европе приметно је присуство неког новог, неког скорашњег уверења, које ако и не мења владајуће усмерење оно му у крајњој линији даје друге нијансе и друге односе.

У чему се, пак, састоји ова особеност садашњег тренутка?

Одговор на ово питање мора да служи као основа за наша суђења о свему савременом, јер једино схватање садашњег тренутка, које опште мисли повезује са посебним појавама, у нашем уму одређује место, поредак и степен важности за све догађаје моралног и физичког света. Постојало је време када се схватање правог тренутка века чинило искључивом надлежношћу генија, претпостављајући у њему занос неког инстинктивног, пророчког и малобројнима доступног надаћућа. Али сада, када је одређивање владајуће усмерености века постало главни заједнички циљ свих мислећих људи, када су сви *иодаци* за то познати и сакупљени, када су се све гране ума и живота зближиле међусобно тако тесно да нам изучавање једне открива савремено стање свих других, схватање садашње усмерености времена више не захтева ни генијалност, ни надаћуће, оно је постало доступно сваком ко мисли и прет-

поставља само његово пажљиво посматрање околног света, хладни прорачун и непристрасно разумевање.

Ипак, без обзира на ту општу тежњу да се схвати дух свог времена, није постојао век чије би проучавање представљало толико тешкоћа колико представља изучавање нашег, јер се никада промене владајућег усмерења нису дешавале тако брзо и тако одлучно. Раније се карактер времена једва опажљиво мењао сменом генерација, а наше време је током једне генерације мењало свој карактер већ неколико пута и, може се рећи, да су они међу мојим читаоцима који су доживели пола века, доживели неколико векова који су промакли пред њима у свој пуноћи свог развоја.

Ова тврдња није игра празних речи: њена истина свакодневно се потврђује очигледним доказима. Поредите ранија времена са садашњим, отворите историјске записе, поједина писма, романи и биографије прошлих векова: увек и у свако време наћи ћете људе *једној времена*. При свој разноврсности карактера, ситуација и околности сваки век ће вам приказати једну општу боју, један печат, који је више или мање урезан на свим лицима једног времена. Сви су васпитавани у околностима једног мишљења, образовани су једнаким духом времена. И они умови који су у борби са усмереношћу свог века и они који јој се покоравају, сви једнако показују њену владавину: она служи као општи центар, уз кога посебна усмерења пристају као десна и лева страна у палати депутата.

Али, погледајте европско друштво нашег времена: нећете у њему наћи опречна мњења само једног века, не! Срешћете одјеке неколико векова, не толико супротне један другом колико *разноврсне* међусобно. Поред човека *сйарој времена* наћи ћете човека образованог духом *Француске револуције*, човека који је васпитан околностима и мњењима који су *нейосредно* *следили* иза *Француске револуције*, с њим упоредо човека прожетог оним поретком ствари који је почео на чврстом тлу Европе са падом Наполеона, на крају, међу њима ћете срести човека последњег времена и сваки од њих ће имати своју особену физиономију, сваки ће се разликовати од свих других у

свим могућим животним околностима – речју, сваки се пред вама појављује као отисак посебног века.

Неки сматрају да та брзина промена духа времена зависи од саме суштине тих измена, други, напротив, мисле да она проистиче из споредних околности, од случајних карактера делатних лица и томе слично, трећи њен узрок виде у духу садашње просвећености уопште. Ми нећемо тражити степене исправности сваког од ових објашњења, приметимо само постојање саме *чињенице* и потрудимо се да одредимо историјску особеност и суштину ове потоње из ових промена владајуће усмерености *европеизма*.

На крају осамнаестог века, када се борба између старих мњења и нових захтева просвећености налазила још на самом врхунцу кључања, владајућа усмереност умова безусловно је била *рушилачка*. Науке, живот, друштво, књижевност, чак саме ликовне уметности – све је то испољавало једну тежњу: оборити старо. Ванредно је то што се чак мисао о новом, које је требало да заузме место старог, скоро и није појављивала другачије до као *нејатајивна*. Те електричне речи, чији је звук тако потресао умове: *слобода, ум, човечансџво* – шта су оне значиле за време Француске револуције?

Ниједна од тих речи није имала *самосвојно* значење; свака је добијала смисао само из односа према претходном веку. Под *слободом* су разумевали једино одсуство претходних стега; под *човечансџвом* су разумевали једино материјалну већину људи, наиме супротност оним малобројним личностима у којима се, према претходним схватањима, оно садржавало; царством *ума* су називали одсуство предрасуда или онога што су сматрали предрасудама – а што нема предрасуда пред судом непросвећене масе? Религија је пала заједно са злоупотребама исте, а њено место заузело је лакомислено безверје. У наукама се признавало као истинито само оно што је опажљиво проверено, а све натчулно одбацивало се не само као недоказано, већ и као немогуће. Ликовне уметности су се од подражавања класичних образаца окренуле подражавању спољашње неодушене природе. Друштвени тон је од отмене извештачено-

сти прешао ка необразованој природности. У философији је владао груби, чулни материјализам. Морална правила била су сведена на израчунавање нејасне користи. Речју, читава грађевина ранијег начина мишљења разорена је у свом темељу, целина моралног начина живота распала се на саставне делове, на азбучна, материјална начела бића.

Али, та разорна усмереност, чије јасно и крваво огледало јесте Француска револуција, произвела је у умовима супротну усмереност, контрареволуцију, која се, мада није изведена свуда истовремено, ипак свуда исказала једнозначно. Систематска умозрења узела су превагу над чулним опитом, који је већ престао да буде једини водич у наукама. Мистицизам се раширио међу људима који нису подлегали одушевљењу лакомисленог безверја. Друштво, унижено до простонародности, настојало је да се уздигне сјајем спољашње велелепности и раскоши. У уметностима је подражавање спољашње природе замењено сентименталношћу и маштањем, који су на сву реалност набацивали једноврсну боју изузетног осећања или систематске мисли, уништавајући на тај начин самосвојност и разноврсност спољашњег света. У области философије као супротност ранијем материјализму почели су да се развијају чисто духовни системи, који су сав видљиви свет изводили из једног нетварног начела. На тај начин у свим гранама ума и живота била је више или мање приметна потреба за *јединством*, супротна ранијем разорном начелу. Ова потреба јединства произвела је присилну складност, ону вештачку једноликост, која се према ранијем безначалију односи исто као што се и велики отмицар француског престола односи према француској републици која га је одгајила. Али, ове две супротне усмерености, *руши-лачка* и *насилно сједињујућа*, сложиле су се у једном: у борби са претходним веком. Из те борбе родила се потреба за миром, из супротних таласања – потреба за умирујућом равнотежом и настала је трећа промена духа деветнаестог века: тежња ка помирујућој сагласности начела која су у завади.

Трпељивост заједно са уважавањем религије појавила се уместо лицемерја, безверја и тајанственог сањалаштва. У фи-

САДРЖАЈ

Илија Марић УВОДНА БЕЛЕШКА	5
ДЕВЕТНАЕСТИ ВЕК	7
ОДГОВОР А. С. ХОМЈАКОВУ	31
МОСКОВСКИМ ПРИЈАТЕЉИМА	44
О НЕОПХОДНОСТИ И МОГУЋНОСТИ НОВИХ НАЧЕЛА ЗА ФИЛОСОФИЈУ	49
ОДЛОМЦИ	91
Алексеј С. Хомјаков ПОВОДОМ „ОДЛОМАКА“ НАЂЕНИХ У ХАРТИЈАМА И. В. КИРЕЈЕВСКОГ	108
Александар И. Кошељов ИСТОРИЈА ОБРАЂЕЊА ИВАНА ВАСИЉЕВИЧА	129

Издавачи

Biblos online bookstore

biblos.rs • izdavastvo@biblos.rs

Богословско друштво Отачник

otacnik.com • otacnik@gmail.com

Главни и одговорни уредник

Благоје Пантелић

Превод

Илија Марић

Дизајн корица

Отачник

На фотографији на корицама

Улаз у манастир Оптинска пустиња

Прелом

Отачник

Штампа

Финеграф, Београд

Дистрибуција

+381 60 769 7656

Тираж

500

ISBN 978-86-6098-005-4 [Biblos]

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

14 Киријевски И. В.
2-1

КИРЕЕВСКИЙ, Иван Васильевич, 1806-1856
Ка целовитом уму : религијско-философски списи / Иван В.
Кирејевски ; приредио и превео Илија Марић. - Београд : Библос :
Отачник, 2021 (Београд : Финеграф). - 131 стр. ; 20 см.
- (Библиотека Исходишта ; књ. 17)

Превод дела: Полное собрание сочинений И. В. Кирѣевского. Т. 1 / Иван
Васильевич Киреевский. - Тираж 500. - Стр. 5-6: Уводна белешка / Илија
Марић. - Стр. 108-128: Поводом "Одломака" нађених у хартијама И. В.
Кирејевског / Алексеј С. Хомјаков. - Стр. 129-131: Историја обраћења
Ивана Васильевича / Александар И. Кошелев. - Напомене уз текст.

ISBN 978-86-6098-005-4 (Библос)

а) Киријевски, Иван Васильевич (1806-1856) б) Филозофија религије

COBISS.SR-ID 38520329